

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Дембровська Ганна Миколаївна

УДК 373.2.(091)(477)

**РОЗВИТОК ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ
В УКРАЇНІ (50 – 70 РР. ХХ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Кропивницький – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Херсонському державному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Федяєва Валентина Леонідівна,
Херсонський державний університет,
професор кафедри педагогіки, психології
й освітнього менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Коляда Наталя Миколаївна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи;

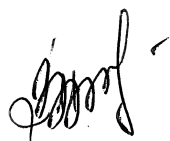
кандидат педагогічних наук, доцент
Собко Сергій Григорович,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
завідувач кафедри фізичного виховання і
оздоровчої фізичної культури.

Захист відбудеться «29» червня 2017 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 23.053.02 у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка (25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1).

Автореферат розіслано «27» травня 2017 р.

Т. в. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Т. В. Бабенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Розвиток українського суспільства на засадах гуманізації та демократизації передбачає значні зміни пріоритетів і цінностей в освітньому просторі XXI століття, в якому реформаційні процеси позначено тенденцією до поєднання традицій з інноваціями, до вивчення і узагальнення історико-педагогічного досвіду вітчизняної освіти з метою творчого його використання. За таких умов набуває актуальності питання про історичну генезу розвитку української педагогічної думки, науки, освіти та шкільництва.

Зміни в освіті стосуються кожної ланки системи освіти, в якій чільне місце посідають позашкільні заклади – їх робота сприяє всебічному розвитку дітей та молоді. Позашкільна освіта на сьогодні є не тільки педагогічною, а й державною проблемою, зокрема, органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади. Позашкільна освіта надає можливість учням розкрити свої здібності, таланти, працювати творчо, активно, самостійно. В позашкільних закладах діти долучаються до інтелектуальної, творчої, трудової, естетичної, спортивної та інших видів діяльності, яка вимагає розробки наукового, ґрунтовного, історично вивіреного організаційно-педагогічного забезпечення їх функціонування. В умовах сьогодення позашкільна освіта стає все більш актуальною та пов'язаною з необхідністю розбудови української школи у відповідності до сучасних вимог. Вирішенню цих завдань, безумовно, сприяє як впровадження нових освітніх технологій, так і звернення до історичної педагогічної традиції позашкільних закладів.

Вітчизняна позашкільна освіта спортивного профілю пройшла досить насичений історичними традиціями шлях становлення і розвитку. Звернення до історії позашкільних закладів, виховання і навчання в них, управління, фінансування і кадрового забезпечення дає змогу врахувати досягнення, прорахунки, перспективи цього важливого соціально-педагогічного процесу у контексті історичної ретроспективи.

Особливим за змістом, формами, підходами, шляхами реалізації такої важливої історико-педагогічної проблеми – діяльності позашкільних закладів спортивного профілю у вітчизняній педагогічній науці є період 50-х – 70-х рр. XX століття. Це період творення і роботи чітко унормованої, регламентованої, керованої у діахронічному вимірі державної системи позашкільної освіти, підпорядкованої єдиній меті й завданням школи – виховання гармонійно розвинутої особистості. До роботи цих закладів масово були залучені громадські, молодіжні, дитячі, профспілкові, спортивні органи, організації та об'єднання. Проблема фізичного виховання в системі позашкільної освіти, освітньо-виховна робота в позашкільних закладах привертала увагу науковців, державних і політичних діячів, вчителів-практиків, тренерів в різні історичні періоди української освіти і шкільництва. У досліджуваній період теоретичні засади вирішення окресленої проблеми, знайшли своє відображення у працях А. Алексюка, С. Кобзаря, А. Макаренка, П. Рудика, В. Сухомлинського, В. Філіна та ін.; організаційно-методичні основи реалізації позашкільної спортивної роботи

розкрито в працях М. Дубовика, М. Зайцевої, А. Новикової, Н. Харінко та ін.; історико-педагогічний досвід розкрито у працях Х. Батирова, Є. Вільчковського, Л. Жданова, М. Козленка, Ф. Самоукова та ін.; історії розвитку дитячих спортивних шкіл присвячено праці А. Баранського, К. Градополова, С. Летунова, В. Столбова, Г. Путяніної; єдність фізичного виховання в школах і позашкільних закладах обґрунтовано у працях В. Горіневського, Л. Жданова, Г. Кукушкіна, О. Худолія, Б. Шияна; сучасний стан реалізації освітньо-виховної функції позашкільними закладами спортивного профілю висвітлено вченими О. Верещакою, М. Герциком, О. Демінським, Н. Пономарьовим, Т. Сущенко, Г. Пустовітом та ін.

Учені, практики, тренери різних часів єдині в тому, що позашкільна освіта, позашкільні заклади різного типу є невід'ємною складовою реалізації державної освітньої політики і сприяють всебічному, гармонійному розвитку особистості. Отже, в педагогічній науці репрезентовано наукові праці різного характеру: монографії, дисертаційні дослідження, підручники, посібники з питань позашкільної освіти, історії розвитку, становлення та діяльності позашкільних закладів профільного спрямування (технічного, екологічного, естетичного, туристичного) в різні історичні періоди. Проте відсутні праці з узагальнення теорії та практики реалізації освітньо-виховної діяльності в позашкільних закладах з фізичної культури та спорту в конкретний історичний період (50–70 рр. ХХ ст.), що і зумовило вибір теми дослідження **«Розвиток позашкільних закладів спортивного профілю в Україні (50–70 рр. ХХ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету «Сучасні технології управління науково-дослідною роботою студентів вищого навчального закладу» (номер державної реєстрації 0110U002455). Тему дисертації затверджено вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 6 від 28 січня 2013 р.).

Мета дослідження – виявити і розкрити особливості змісту, завдань, форм і методів реалізації освітньо-виховної роботи в позашкільних закладах спортивного профілю у 50–70 рр. ХХ століття в Україні у контексті історичної ретроспективи, задля підвищення її ефективності в умовах сьогодення.

Відповідно до мети були визначені такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан вивчення проблеми, визначити інформаційний потенціал джерельної бази.
2. Визначити основні напрями, зміст і форми фізичного виховання в системі позашкільної освіти в Україні в 50–70 рр. ХХ століття.
3. Виокремити шляхи та форми реалізації завдань з фізичної культури та спорту в позашкільних навчальних закладах загального і профільного типу.
4. Розкрити стан і особливості організації навчально-виховного процесу в позашкільних закладах спортивного профілю досліджуваного періоду.

5. Обґрунтувати організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування позашкільних закладів спортивного профілю в історії вітчизняної позашкільної освіти, визначити шляхи їх реалізації в умовах сьогодення.

Об'єкт дослідження – фізичне виховання дітей та молоді в позашкільних закладах освіти у другій половині ХХ століття.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи роботи в позашкільних закладах спортивного профілю у структурі загальноосвітнього процесу 50–70 рр. ХХ століття в Україні.

Для досягнення мети та розв'язання визначених у дисертації завдань використано комплекс **методів** історико-педагогічного дослідження:

- загальнонаукові – аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, систематизація, порівняння для вивчення зарубіжної та вітчизняної педагогічної, філософської літератури, законодавчих актів, матеріалів педагогічних конференцій та інших історико-педагогічних джерел, у яких досліджувалися передумови появи, зміст, організаційні основи реалізації завдань фізичного виховання учнів в позашкільних закладах різного рівня та типів в Україні;

- історико-ретроспективний, теоретичний та системно-структурний – з метою систематизації теоретичних основ та узагальнення теорії та практики роботи позашкільних закладів, позашкільних закладів спортивного профілю у другій половині ХХ століття;

- історико-генетичний – для аналізу історії творення системи позашкільної освіти в Україні, генези розвитку позашкільних закладів спортивного профілю як їх окремої профільної складової.

- педагогічної інтерпретації – для виявлення можливостей використання форм, методів і засобів фізичного виховання дітей, підготовки юних спортсменів у позашкільних закладах України другої половини ХХ століття в сучасних умовах.

Джерельну базу дослідження становлять:

- державні документи, за якими здійснювалося нормативно-правове забезпечення фізичного виховання в позашкільних закладах України другої половини ХХ століття (постанови, концепції, розпорядження, інструкції, плани, звіти, нормативи, програми, що стосувалися роботи позашкільних навчальних закладів спортивного профілю);

- наукові розвідки з методології історико-педагогічного дослідження (Л. Березівська, Л. Ваховський, Н. Гупан, О. Сухомлинська, В. Федяєва);

- праці з теорії, практики та технологій роботи позашкільних закладів освіти (Г. Пустовіт, Т. Сущенко, Б. Кобзар, Н. Харінко, Є. Вільчковський);

- праці з історії позашкільної освіти, становлення системи позашкільних закладів спортивного профілю (Х. Батиров, Є. Вільчковський, Л. Жданов, М. Козленко, Ф. Самоуков);

- праці, які розкривають освітньо-виховну функцію позашкільних закладів спортивного профілю в роботах з проблем розвитку спорту в Україні (А. Баранський, К. Градополов, С. Летунов, В. Столбов, Г. Путяніна);

- матеріали педагогічної та спортивної преси 50–70 рр. ХХ століття (журнали «Народное образование» (1896 – 2015), «Радянська школа» (1945 – 1991), «Воспитание школьников» (1966 – 2015), «Рідна школа» (1992 – 2016), «Педагогіка і психологія» (1993 – 2016), «Освіта України» (1996 – 2016), «Шлях освіти» (2004 – 2011), «Теорія і методика фізичного виховання» (1927 – 2017), «Фізкультура і спорт» (1922 – 2005), «Смена» (1924 – 2005), «Старт» (1922 – 1990), «Физическая культура в школе» (1928 – 2017) та газети «Радянський спорт» (1934 – 1965), «Советский спорт» (1924 – 2017) та інші;

- сучасні наукові праці, монографії, дисертаційні дослідження, присвячені висвітленню різноманітних аспектів позашкільної освіти дітей та молоді (О. Верещак, М. Герцик, О. Демінський, Н. Пономарьов);

- матеріали і фонди архівів та наукових бібліотек (Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України у місті Києві (ЦДАВОВУ України), (фонди 5090, 166); Державного архіву Херсонської області (ДАХО), (фонди р-2004, р-3876, 2239, 3955, 3684), Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. Гончара, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В.О. Сухомлинського.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 50–70 рр. ХХ століття, як найбільш вагомий період залучення дітей до занять у системі позашкільної освіти, зокрема, в позашкільних закладах спортивного профілю.

Нижня хронологічна межа – 50-ті рр. ХХ століття – зумовлена збільшенням мережі позашкільних закладів різного типу і спрямування, творенням ґрунтовної нормативно-правової і спортивної бази, підготовкою відповідних тренерських та викладацьких кадрів, розробленням теоретичних питань, змісту і реалізації позашкільної освіти, поглибленням співпраці шкіл і позашкільних закладів з питань фізичного виховання учнів, що стало основою для створення і функціонування чіткої системи позашкільної освіти спортивного профілю.

Верхня хронологічна межа – 70-ті рр. ХХ століття – визначається посиленням ідейно-політичної складової в освітньо-виховному процесі позашкільних закладів спортивного профілю, виникненням суперечностей між офіційною педагогікою і педагогікою співробітництва, які, зі свого боку, призвели до спрямування роботи цих навчальних закладів на підготовку спортсменів високого класу, залишивши поза увагою інші тогочасні завдання фізичного виховання дітей.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше у вітчизняній історії педагогіки:

- представлено цілісний аналіз проблеми фізичного виховання дітей та молоді в системі позашкільних закладів у 50–70 рр. ХХ століття;

- встановлено, що зміст, форми, методи організації зі спортивної роботи в позашкільних закладах вибудовувалися відповідно до навчальних (планування і навчання дітей за відповідними нормативними програмами, планами в спортивних школах, гуртках, секціях, командах); політичних (побудова роботи відповідно основних вимог і завдань партійних, державних, громадських, дитячих

та молодіжних органів, об'єднань, організацій); педагогічних (поєднання у фізичному вихованні дітей та молоді шкільної, позакласної та позашкільної виховної роботи, поєднання сімейного і суспільного виховання, визначенні провідної ролі школи в об'єднанні позашкільних закладів, спортивних товариств і клубів, профспілкових комітетів, будинкових комітетів на вирішення завдань фізичного виховання учнів) вимог;

- схарактеризовано теоретичні основи та практичну значущість, виокремлених питань з фізичного виховання, фізичної культури та занять спортом у позашкільних закладах спортивного профілю у наукових розвідках, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених в історії педагогіки;

- визначено особливості роботи з фізичного виховання учнів у позашкільних закладах у 50–70 рр. ХХ століття;

- доведено, що в 50–70 рр. ХХ століття система роботи позашкільних закладів з фізичного виховання та підготовки юних спортсменів була чітко регламентована відповідно до державної ідеологічної складової; її зміст, форми, методи впливали на політичні, економічні, соціокультурні чинники;

- обґрунтовано перспективні шляхи використання історичного досвіду роботи позашкільних закладів спортивного профілю в умовах сьогодення, розширення та збереження їх мережі; їх фінансова підтримка місцевими громадами в умовах децентралізації; організаційно-педагогічне забезпечення реалізації освітньо-виховної складової роботи, відповідно до Нової освітньої політики в Україні, підготовка та перепідготовка висококваліфікованих кадрів для системи позашкільних закладів.

Подальшого розвитку в дослідженні набули визначення та систематизація форм реалізації освітньо-виховної діяльності позашкільних закладів у контексті історичної ретроспективи.

У процесі дослідження уточнено категоріально-понятійний апарат (позашкільна освіта, позашкільний заклад, освітньо-виховна діяльність, фізичне виховання і спорт).

У науковий обіг введено маловідомі та невідомі архівні документи і матеріали, зокрема, з досвіду роботи позашкільних закладів спортивного профілю за різними видами спорту, що розкривають генезу позашкільної освіти в історичному вимірі.

Практичне значення роботи вбачаємо в тому, що матеріали дисертації можуть бути використані в процесі вивчення студентами курсів: «Історія педагогіки», «Історія вітчизняного спорту», «Позашкільні заклади: теорія, історія, практика» та ін. Зміст та висновки роботи допоможуть освітянам, організаторам спорту, батькам, органам місцевого самоврядування об'єктивно, результативно підійти до розв'язання сучасних проблем виховання молоді, зокрема, фізичного. Матеріали можна використовувати при укладанні сучасних навчально-методичних підручників, посібників з роботи позашкільних закладів в умовах сьогодення.

Апробація результатів дисертації здійснювалась у ході звітування на засіданнях кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту

Херсонського державного університету за окремими етапами роботи. Основні положення, висновки і результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях – міжнародних: «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2013), «Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии» (Новосибирск, 2013), «The generation of a new stage» (Прага, 2014), «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: вчимося толерантності» (Миколаїв, 2014), «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості» (Херсон, 2015), «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: Щоб у серці жила батьківщина» (Луцьк, 2016); всеукраїнських: «Українська педагогіка 1920-х років – сучасні оцінки і виміри» (Умань, 2012), «Навчання-Якість-Моніторинг» (Київ, 2012), «Джерельна та історіографічна основа сучасних історико-педагогічних досліджень» (Хмельницький, 2013), «Підготовка менеджерів освітньої галузі в умовах децентралізації управлінських структур: світовий досвід» (Херсон, 2016), «Ідея університету у Європейському і національному вимірах: традиції, сьогодення, перспективи» (Львів, 2016).

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Рівненського державного гуманітарного університету (довідка №62 від 14.03.2017 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка № 01/01-244 від 14.03.2017 р.), Херсонського державного університету (довідка №173 від 13.03.2017 р.).

Публікації. Зміст та основні результати дослідження відображено у 14-ти одноосібних публікаціях автора, серед яких 8 статей – у наукових фахових виданнях України (1 стаття – у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз даних), 2 статті – у закордонних наукових виданнях, 2 статті та 2 тез – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел (235 найменування), додатків на 80 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 190 сторінок, основний текст 160 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні межі, аргументовано методи, джерельну базу, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, представлено їх апробацію.

У першому розділі – «Теоретичні та історичні засади дослідження» – з'ясовано ступінь дослідженості проблеми в історико-педагогічній науці, визначено місце і роль спортивних позашкільних закладів в загальній системі позашкільної освіти, розглянуто фізичне виховання учнів у школах і в позашкільних закладах у структурі загальноосвітнього процесу 50–70 рр. ХХ століття в Україні.

Здійснений у роботі аналіз джерельної бази дав змогу визначити багатокomпонентність проблеми теорії та практики фізичного виховання дітей у навчальних закладах різного типу, в тому числі й позашкільних; показати різновекторність наукових підходів до дослідження позашкільної освіти та різноманітність тлумачень завдань фізичного виховання учнів у них, безпосереднього залучення дітей до занять фізичною культурою та спортом.

З огляду на предмет нашого дослідження спираємося на визначення, що фізичне виховання є важливою складовою системи освіти і виховання, сприяє гармонійному, всебічному розвитку особистості, забезпечує єдність інтелектуального, духовного, фізіологічного формування людини. Питанням залучення дітей і молоді до занять фізичною культурою і спортом надавали велику увагу філософи, педагоги, психологи, фізіологи в різні історичні періоди розвитку науки і суспільства.

Історіографічний аналіз джерельної бази дослідження, в якому вперше порушено питання фізичного виховання дітей та молоді в позашкільних закладах окресленого періоду, дозволяє стверджувати, що предметне поле нашого наукового пошуку є актуальною історико-педагогічною проблемою.

Гене́за розвитку поняття «фізичного виховання» від найдавніших часів до сьогодення в контексті розвитку навчальних закладів дала можливість показати термінологічні зміни у підходах до визначення мети фізичного виховання в різних типах навчальних закладів, зумовлені появою такого поняття, як «заняття фізичною культурою і спортом», що було основним завданням у позашкільних закладах спортивного профілю.

Аналіз історії розвитку вітчизняної освіти та науки дозволяє стверджувати, що процесові виховання, в тому числі й фізичного, на кожному етапі діяльності навчально-виховних закладів (шкільних і позашкільних) були властиві свій зміст, форми й методи, детерміновані соціокультурними, політичними, економічними чинниками.

Емпіричний етап розвитку фізичного виховання в Україні, за свідченням джерел, сягає корінням часів Київської Русі (формування військових навичок, загартування, витривалість тощо) та відображений у народній педагогіці (правила гігієни, харчування, праці і відпочинку, рухливі ігри, обрядові дійства тощо). Втіленням народознавчої складової фізичного виховання в Україні є козацька педагогіка, яка включає чітку систему фізичного самовдосконалення у поєднанні із естетичним, моральним та патріотичним вихованням.

Хронологічний підхід до класифікації джерел дав змогу умовно виділити:

- праці зарубіжних вчених, у яких обґрунтовано: важливість фізичного виховання в загальній системі гармонійного розвитку дітей; необхідність введення в практику роботи навчальних закладів окремих видів спорту (гімнастики), як одного із засобів фізичного виховання дітей та молоді (Ф. Рабле, М. Монтень, Я. Коменський, А. Шанс, П. Лінг, Н. Бук та інші);

-праці вчених, які розглядали фізичне здоров'я людини як невід'ємну складову її гармонійного розвитку (М. Корф, П. Лесгафт, П. Блонський, С. Шацький та інші);

-праці вітчизняних учених і громадських діячів кінця ХІХ – початку ХХ століття, у яких обґрунтовано концепції фізичного виховання, розкрито практику фізичного виховання в умовах культурно-освітнього руху (Г. Сковорода, О. Духнович, К. Ушинський та інші);

-праці педагогів, політичних і громадських діячів, учених перших років радянської влади, у яких розкрито теоретичні засади, шляхи фізичного виховання в умовах будівництва соціалізму (Г. Гринько, Н. Крупська А. Луначарський, А. Макаренко, Я. Ряппо та інші);

-праці радянських учених досліджуваного періоду, в яких теорія та практика фізичного виховання дітей розкривається як єдність позакласної та позашкільної роботи (Х. Батиров, М. Бунчук, В. Філін, В. Заціорський, В. Сухомлинський та інші).

Сучасні дослідження О. Демінського, М. Герцика, О. Вацеби та інших присвячено висвітленню ролі сім'ї, школи, позашкільних закладів, спортивних організацій у фізичному вихованні учнів.

Гене́за розвитку завдань з питань фізичного виховання і долучення дітей та молоді до занять різними видами спорту в навчальних закладах, в позашкільних закладах, спортивних товариствах і об'єднаннях свідчать, що науковий супровід цієї роботи був спрямований на удосконалення його організаційно-методичного забезпечення, творення системи підготовки спортивного резерву, в дитячих спортивних школах; розробку нових, більш ефективних засобів, методів, форм і прийомів підготовки юних спортсменів.

Особливість становлення позашкільних закладів спортивного спрямування полягала в тому, що вони розвивалися в контексті становлення вітчизняної освіти другої половини ХХ століття й базувалися на основі єдності завдань розумового, морального, трудового і фізичного виховання, навчання, освіти дітей та молоді, визначених урядовими та партійними постановами. Фізичне виховання було спрямоване на всебічний гармонійний розвиток дитини, чому сприяла практична діяльність шкіл і закладів позашкільної освіти (ДЮСШ, спортивних секцій, палаців і будинків піонерів, дитячих парків, спортивних майданчиків; піонерських спортивно-оздоровчих і туристичних таборів). Спортивна робота в них була спрямована на зміцнення здоров'я дітей, підготовку юних спортсменів та вдосконалення їх спортивної майстерності. під час проведення спортивних змагань, спартакіад, спортивних турнірів та свят, туристичних походів і екскурсій, участі школярів у військово-спортивних іграх, малих олімпійських іграх тощо. Провідну роль відігравали спортивні секції за окремими видами спорту (футбол, волейбол, баскетбол, теніс та інші), які проводились за спеціальними програмами, відповідно конкретного виду спорту.

Позашкільні заклади спортивного профілю посідали чільне місце в загальній системі позашкільної роботи і брали участь у реалізації завдань залучення дітей та молоді до фізичної культури та спорту.

У другому розділі – «Освітньо-педагогічна діяльність у позашкільних закладах спортивного профілю в 50–70 рр. ХХ століття в Україні» – розглянуто структуру та організацію навчально-виховного процесу в позашкільних закладах спортивного профілю; розкрито зміст, форми, методи реалізації такого процесу в спеціалізованих спортивних, дитячих школах; з'ясовано зміст заходів з фізичного виховання в позашкільних закладах різного (непрофільного) типу, розкрито основи науково-методичного забезпечення їх роботи.

У розділі доведено, що питання фізичного виховання дітей в системі позашкільної освіти відбувалося в контексті пріоритетів радянської педагогіки, що визначалося загальною метою комуністичного виховання – забезпечити всебічний і гармонійний розвиток дитини, залучити молоде покоління до активної участі в будівництві комунізму. Такі мета і завдання розв'язувалися лише на основі тісної співпраці сім'ї, школи, позашкільних закладів, дитячих і молодіжних організацій, профспілкових комітетів, спортивних організацій і об'єднань.

50–70 рр. ХХ століття характеризувалися змінами у суспільно-політичному житті країни та відповідними реформаційними процесами в освіті: частковою демократизацією суспільства, розробкою нової нормативної бази функціонування закладів позашкільної освіти, творенням відповідної матеріально-технічної бази для активного залучення дітей та молоді до занять фізичною культурою та спортом. Вчені, педагоги-тренери спрямовували свої зусилля на розвиток теорії та практики фізичного виховання на засадах патріотизму, колективізму, активності та самостійності.

На основі джерельної бази дослідження у розділі показано, що різнобічну освітньо-виховну діяльність в означеному часовому періоді з дітьми здійснювали позашкільні дитячі заклади, які мали чітку систему освітньо-виховної роботи. Дослідження підтвердило, що це час функціонування досить розгалуженої мережі позашкільних дитячих закладів, які без винятку здійснювали роботу за різними напрямками: інтелектуальним, технічним, екологічним, трудовим, художньо-естетичним, фізичним тощо. Навчально-виховна робота в позашкільних закладах України базувалася на принципах цілеспрямованості, безперервності, єдності роботи школи, сім'ї, громадськості з всебічного розвитку дитини.

У контексті окресленої у роботі проблеми визначено, що в 50–70 рр. ХХ століття функціонували позашкільні заклади, які були різнотиповими за своєю структурою, завданнями, формами роботи, кількістю дітей, кадровим забезпеченням. У розділі представлено їх наступну класифікацію: позашкільні заклади загального типу і спеціалізовані:

- позашкільні заклади загального типу здійснювали комплексну роботу в різних сферах науки, культури, спорту (палаці та будинки піонерів і школярів; дитячі сектори профспілкових клубів і будинків культури, дитячі парки,

«містечка») через роботу гуртків, клубів, об'єднань різного профілю: художнього, музичного, естетичного, інтернаціонального, творчого, спортивного та інших;

- спеціалізовані позашкільні заклади проводили роботу із залучення дітей до роботи з книгою (дитячі бібліотеки і читальні кімнати), театральної діяльності (дитячий та ляльковий театр), занять спортом (спортивні школи, гуртки та секції), технічної творчості (станції юних техніків, клуби юних автомобілістів, дитячі залізничні дороги, дитячі річкові пароплавства), еколого-просвітницької (станції юних натуралістів) та краєзнавчої (екскурсійно-туристичні станції) діяльності.

Розкрито, що, в цілому, система позашкільної освіти в Україні сприяла гармонійному розвитку дитини, надавала можливість поєднання розумового, морального, трудового, естетичного, патріотичного, фізичного, екологічного виховання в єдиній освітній системі країни, а освітньо-виховний процес в цих закладах (загального і спеціалізованого типу) носив комплексний характер.

Доведено, що позашкільні заклади спортивного профілю в Україні: розвивалися в контексті загального розвитку позашкільних закладів; працювали за окремими навчальними планами і програмами; зміст, форми і методи виховної роботи відповідали специфіці різних занять освітньо-виховного характеру; сприяли розвитку у дітей активності, самостійності, самодіяльності, колективізму, патріотизму тощо. Позашкільні заклади спортивного профілю давали можливість виявити інтереси і нахили дітей до конкретного виду спорту. Орієнтовні (нормативні) програми, затверджувалися Міністерством освіти України, а при відсутності таких – плани і програми розроблялися керівниками гуртків і затверджувались директором позашкільного закладу. Здійснений нами аналіз таких програм засвідчив, що освітньо-виховна складова їх роботи полягала також у наданні всебічної допомоги школам, комсомольським і піонерським організаціям у фізичному вихованні дітей і молоді, долученні їх до занять фізичною культурою і спортом, підготовці громадських організаторів спортивно-масової роботи, проведенні спортивних масових заходів за місцем проживання та інше. Дослідження підтвердило постійну увагу до розвитку позашкільних спортивних закладів з боку партійних, профспілкових, комсомольських організацій, державних та місцевих органів влади.

Аналіз статистичних даних з питань функціонування спортивних позашкільних закладів засвідчив, що у досліджуваний період в Україні досить велика увага приділялася творенню законодавчої бази їх функціонування, яка визначала: структуру, підпорядкування, умови відкриття, фінансування, кадрове забезпечення і власне саму освітньо-виховну роботу.

Основна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл з фізичного виховання дітей та молоді, зосереджена на тренувальному процесі та спрямована на надання допомоги загальноосвітнім школам у організації фізкультурно-масової роботи, підготовки активу для роботи з фізичного виховання в школі, за місцем проживання дітей, у піонерських оздоровчих таборах тощо. Позашкільні заклади

стали інструктивно-методичними центрами освітньо-виховної роботи з учнями в позаурочний час, експериментальною лабораторією передового педагогічного досвіду з проблем організації спортивно-масової роботи учнів, координаторами цієї роботи; допомагали школі в організації вільного часу учнів; створювали мережу своїх філіалів-супутників у районах, містах та селах, використовуючи для цього спортивні споруди шкіл, приміщення житлово-комунальних управлінь та сільських клубів. Позашкільні заклади забезпечували організаційно-методичну, освітньо-виховну та організаційно-масову роботу.

Стверджуємо, що позашкільні заклади мали чітку структуровану за управлінським підпорядкуванням, завданнями, планами, спортивним профілем, матеріальною базою, кадровим забезпеченням, фінансовою підтримкою і здійснювали свою роботу в контексті розвитку освіти України.

Позашкільні заклади велику увагу приділяли науково-методичній діяльності, на їх базі постійно проходило підвищення кваліфікації і перепідготовка викладацьких і тренерських кадрів, проводились семінари, науково-практичні конференції з актуальних питань розвитку позашкільної освіти спортивного профілю, а також підготовці програм, методичних розробок і посібників для спортивних гуртків, секцій тощо.

У позашкільних закладах спортивного профілю проводились: а) масова робота (робота в спортивних клубах, вечори «Спортивної слави», диспути «Спорт у твоєму житті: за, проти», екскурсії на спортивні бази і об'єкти міста, вікторини «Сторінками олімпійського руху» тощо); б) гурткова та секційна робота (заняття з учнями, організація роботи тренерів-інструкторів для шкільних спортивних секцій); в) індивідуальна робота (робота з окремими учнями з підвищення спортивної майстерності).

У розділі акцентуємо увагу на тому, що між позакласною та позашкільною роботою у 50–70 рр. ХХ століття існував тісний взаємозв'язок, який розвивав інтерес до пізнання нового, сприяв розширенню змісту, форм і методів, засобів позакласної і позашкільної роботи. На відміну від навчальної, позакласна і позашкільна робота організовувалась тільки на добровільних засадах, проводилась за окремим графіком, не дублюючи діяльність школи. Провідною формою позакласної роботи, як в загальноосвітній школі, так і в позашкільних закладах спортивного спрямування була робота секцій та спортивних команд і спрямовувалась на формування високоморальної особистості із стійкими ідейними переконаннями, свідомим ставленням до праці. Педагогічні колективи виховували майбутніх спортсменів патріотами-інтернаціоналістами, які можуть відстоювати спортивну честь і славу країни на світових аренах.

Реалізація навчально-виховної складової у позашкільній роботі з фізичного виховання дітей та молоді мала свої організаційно-педагогічні умови: створення відповідної спортивної бази; підготовка високопрофесійного педагогічного та тренерського складу; належне матеріально-технічне забезпечення команд та окремих спортсменів; відбір дітей для занять і змагань та їх спортивна підготовка;

забезпечення суддівського складу та визначення правил суддівства змагань (нормативи); проведення постійного лікарського контролю. Саме ці вимоги вирізняють позашкільну роботу з фізичного виховання від інших напрямів позашкільної роботи (розумової, технічної, екологічної, туристичної, мистецької та ін.). Всі ці чинники (умови) реалізації навчально-виховного процесу в позашкільній роботі мали свої особливості в досліджуваній період, успіхи та прорахунки.

Як провідний чинник реалізації навчально-виховного процесу в позашкільних закладах у розділі виділено проблему кадрового забезпечення педагогами, медичними працівниками, тренерами, допоміжним персоналом, що складають педагогічний колектив позашкільного спортивного закладу. Характерною рисою діяльності педагогічних колективів позашкільних закладів була їх внутрішня узгодженість в роботі та постійний зв'язок з іншими закладами освіти. Успішності реалізації завдань освітньо-виховного процесу сприяла робота органів дитячого, громадського, педагогічного самоврядування. Зокрема робота педагогічної ради, до складу якої входили: директор (голова ради), заступник директора з навчальної частини, інструктор-методист, тренери-викладачі, лікар, представник батьківського комітету. Також до складу педагогічної ради мали право входити представники органу народної освіти, фізкультурних, профспілкових, комсомольських та інших громадських організацій.

Підготовка кадрів здійснювалася в інститутах фізичної культури, на факультетах фізичного виховання педагогічних інститутів і університетів, технікумах, школах тренерів, училищах фізичного виховання. Курс навчання включав всебічну загальнонаукову, спеціальну і практичну підготовку майбутніх спеціалістів в області фізичного виховання і спорту.

Однією із важливих складових успішної реалізації освітньо-виховної діяльності позашкільних закладів спортивного спрямування був «лікарський контроль», як необхідна умова ефективного вирішення завдань шкільної, позашкільної спортивної роботи в навчально-виховних і спортивно-оздоровчих закладах без виключення.

Доведено, що лікарський контроль у фізичному вихованні в 50–70 рр. ХХ століття – це державна система медичного обслуговування осіб, які займались фізичною культурою і спортом; науково-практична дисципліна, що вивчала вплив фізичної культури і спорту на організм людини. На основі наукової літератури у розділі розкрито, що учні спортивних шкіл, а також особи, які віднесені до спеціальної медичної групи проходили лікарське обстеження в лікарсько-фізкультурному диспансері або кабінеті. В процесі занять фізичною культурою і спортом лікарський контроль проводився у формі лікарсько-педагогічного спостереження з метою попередження перевантаження та дотримання правил безпеки під час занять, тренувань тощо. Одночасно така стандартна тренувальна робота дозволяла тренерам, лікарям, фізіологам, біохімікам отримувати і порівнювати дані протягом тривалого часу і в різних умовах, які мали важливе

значення для педагогічного контролю за підготовкою спортсмена. В управлінні тренуванням важливу роль відігравали дані медичного і наукового контролю, особливо інформація про стан і працездатність спортсмена, про реакції його організму на стандартну і спеціальну тренувальні проби, змагальне навантаження при змаганнях тощо. Облік тренування і запис даних контролю здійснювався спортсменом у щоденнику, а тренером – в спеціальному журналі, виконання плану тренування фіксувалося в місячному та річному планах.

Відтак, у розділі розкрито, що діяльність позашкільних навчальних закладів спортивного профілю в 50–70 рр. ХХ століття була чітко унормована, структурована та відповідала основним завданням радянської системи освіти, навчання та виховання дітей і молоді.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі вивчення та аналізу першоджерел вітчизняної та іноземної історико-педагогічної літератури досліджено проблему діяльності позашкільних навчальних закладів спортивного профілю у 50–70 рр. ХХ століття в Україні. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань та дали підстави для формулювання загальних висновків:

1. У вітчизняній історії педагогіки комплексні, узагальнюючі праці з теорії і практики фізичного виховання і долучення дітей до спорту практично відсутні, зокрема, періоду діяльності позашкільних закладів спортивного профілю в 50–70 рр. ХХ століття в Україні. Натомість, існуюча джерельна база, доповнена нами архівними матеріалами, створила необхідне підґрунтя для розробки означеної проблеми і дозволила стверджувати, що фізичне виховання – є важливою складовою роботи закладів освіти різного типу. Головною метою фізичного виховання є сприяння гармонійному всебічному розвитку особистості, укріплення здоров'я, через активну участь у заняттях фізичною культурою та спортом.

Питання фізичного виховання дітей були і є в полі зору, як вітчизняних, та і зарубіжних дослідників – від первісного суспільства до сьогодення. Аналіз історії розвитку українського шкільництва в цілому і позашкільних закладів освіти, зокрема, дає можливість стверджувати, що фізичному вихованню на кожному етапі розвитку суспільства були властиві свій зміст, форми і методи, детерміновані соціальними, економічними, політичними, соціокультурними передумовами.

Аналіз праць дослідників, довідкової та енциклопедичної літератури, нормативно-правового та організаційно-педагогічного забезпечення в школі, позашкільних закладах спортивного профілю дає право стверджувати, що фізичне виховання – спеціально організований процес всебічного розвитку фізичних, моральних, вольових якостей, формування і розвиток життєво важливих моральних навичок дитини, який реалізується в сім'ї, школі, позашкільних закладах, спортивних організаціях і товариствах.

2. В Україні в 50–70 рр. ХХ століття спортивна робота посідала чільне місце в загальній системі позашкільної освіти. Основні напрями, зміст і форми фізичного виховання в означеному часовому проміжку реалізовувалися в позашкільних дитячих закладах різного типу (загального і профільного (відповідно до виду спорту)): палаци та будинки піонерів і школярів; станції юних техніків; станції юних натуралістів; екскурсійно-туристичні станції; дитячо-юнацькі спортивні школи; дитячі парки; дитячі театри і театри юного глядача; дитячі музичні і художні школи; дитячі залізничні дороги, річні пароплавства. Мета роботи цих закладів була спрямована на виконання завдань, визначених у постановах і рішеннях партійних, державних органів, управління освітою та ін. Їх діяльність базувалася на принципах єдності, безперервності, цілеспрямованості, комплексного підходу до виховання дітей та молоді.

Діяльність позашкільних закладів мала широке змістове наповнення і включала форми і методи роботи за різними напрямками, а саме: інтелектуальним, технічним, натуралістичним, трудовим, художньо-естетичним, фізичним тощо. Основна роль у діяльності позашкільних закладів спортивного профілю належала спортивним гурткам і секціям, дитячим спортивним школам, провідними формами роботи яких були: а) масова (спортивні клуби, вечори «Спортивної слави», диспути «Спорт у твоєму житті: за, проти», екскурсії на спортивні бази і об'єкти міста, вікторини «Сторінками олімпійського руху» тощо); б) гурткова та секційна (заняття з учнями, організація роботи тренерів-інструкторів у спортивних секціях); в) індивідуальна (робота з окремими учнями з підвищення спортивної майстерності).

3. Визначено, що 50–70 рр. ХХ століття в Україні фізичне виховання в позашкільних закладах спортивного профілю мало особливості реалізації освітньо-педагогічної діяльності, обумовленої типом (загальний, профільний), структурою, змістом, формами роботи, кількістю дітей, кадровим забезпеченням тощо. Так, в позашкільних закладах загального типу (палаци та будинки піонерів і школярів; дитячі сектори профспілкових клубів і будинків культури, дитячі парки, «містечка») проводилася робота з різних галузей науки, культури, спорту за різними видами діяльності: інтелектуальної, художньої, творчої, спортивної. Що стосується останньої, то, як правило, це – масово-спортивні заходи за місцем проживання: змагання, конкурси, ігри, спільні спортивні заходи зі школами, спортивно-просвітницька робота тощо. В спеціалізованих (дитячі бібліотеки, театри (дитячий драматичний театр, ляльковий театр), станції юних техніків, станції юних натуралістів, екскурсійно-туристичні станції, клуби юних автомобілістів, дитячі залізничні дороги, дитячі річкові пароплавства, дитячі спортивні школи) проводилася відповідна їй профілю робота з фізичного виховання.

4. Установлено, що позашкільні заклади спортивного профілю в досліджуваний період мали свої особливості організації навчально-виховного процесу: розвивалися в контексті загальних державних вимог до закладів освіти;

діти їх відвідували в позаурочний час, надавали можливості самостійного вибору дитиною конкретного виду спорту; робота проводилася на основі орієнтовних (нормативних, спортивних) програм; мали свою законодавчу базу. Були інструктивно-методичними центрами освітньо-виховної роботи в позаурочний час, експериментальною лабораторією передового педагогічного досвіду; допомагали школі в проведенні вільного часу учнів; створювали мережу своїх філіалів-супутників за адміністративним розташуванням, використовуючи для цього наявні спортивні споруди за місцем проживання дітей.

Проводили освітньо-виховну, організаційно-методичну, організаційно-масову роботу.

5. Підкреслюємо, що функціонування позашкільних закладів спортивного профілю в історії вітчизняної позашкільної освіти визначалося організаційно-педагогічними умовами: чітким визначенням мети і завдань роботи в нормативно-правовій базі, структуруванням, управлінським підпорядкуванням, плануванням діяльності, спортивним профілем, матеріальною базою, кадровим забезпеченням, фінансовою підтримкою, належним лікарським контролем, діяльністю органів самоврядування (робота педагогічної ради з залученням батьків і дітей), різноманіттям форм і методів роботи. Реалізації навчально-виховної складової сприяли також відповідні організаційно-педагогічні умови кожного такого закладу: створення відповідно до спортивного профілю бази, підготовка високопрофесійного та тренерського складу, належне матеріально-технічне забезпечення команд та окремих спортсменів, відбір дітей для занять і змагань та їх підготовки за профільними (за видами спорту) планами та програмами, забезпечення суддівського складу та визначення правил суддівства змагань (відповідно до затверджених нормативів).

Проведене дослідження не вичерпує всієї проблематики теорії і практики фізичного виховання учнівської молоді, долучення її до фізичної культури та спорту в позашкільних закладах спортивного профілю, як історико-педагогічного явища. Перспективним визнаємо розгляд регіональних особливостей фізичного виховання дітей в позашкільних закладах; вивчення ролі інституту батьківства у фізичному вихованні дітей в умовах сьогодення тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Німич Г. М. Історія висвітлення роботи позашкільних навчальних закладів спортивного спрямування засобами масової інформації в 50-х-70-х роках / Г.М.Німич // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / гол. ред. І. М. Шоробура. – Вип. 15. – Хмельницький, 2013. – С. 486–489.

2. Німич Г. М. Шляхи становлення та розвитку освіти у 50-х-70-х роках ХХ ст.» / Г.М. Німич // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору : зб. наук. пр. – Київ, 2013. – С. 102–109.

3. Німич Г. М. До проблеми про діяльність позашкільних навчальних закладів в Україні на початку 50-х рр. ХХ ст. / Г. М. Німич // Наукові записки : [зб. наук. пр. / ред. В. Радул та ін.]. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 125. – С. 142–145.

4. Дембровська Г. М. Педагогічна роль тренера у вихованні та підготовці спортсмена позашкільних навчальних закладів спортивного профілю у 50-70-ті роки ХХ ст. в Україні / Г. М. Дембровська // Педагогічні науки : [зб. наук. праць / ред. кол. Барбіна Є. С., Федяєва В. Л. та ін.]. – Вип. LXVIII. – ХДУ, 2015. – С. 14–19.

5. Дембровська Г. М. Збереження здоров'я дітей у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського» / Г. М. Дембровська // Педагогічний альманах : збірник наукових праць / ред. кол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон КВНЗ «Херсонської академії неперервної освіти», 2015. – Випуск 27. – С. 255–260.

6. Дембровська Г. М. Організаційно-педагогічна структура та наповнюваність дитячо-юнацьких спортивних шкіл у 50-70-ті роки ХХ століття в Україні / Г. М. Дембровська // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. кол. Федяєва В. Л., Слюсаренко Н. В. та ін.]. – Вип. LXIX, Т.1. – Херсон, 2016. – С. 22–26.

7. Дембровська Г. М. Виховний потенціал діяльності тренера-викладача у позашкільних навчальних закладах спортивного профілю / Г. М. Дембровська // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 4. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне: РДГУ, 2016. – С. 318–327.

8. Дембровська Г. М. Фізичне виховання учнів у школах і позашкільних закладах як історико-педагогічна проблема / Г. М. Дембровська // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. кол. Федяєва В. Л., Слюсаренко Н. В. та ін.]. – Херсон, 2017. – №75. – С. 23–31.

Статті у закордонних наукових виданнях:

1. Німич А. Н. К проблеме социально-педагогического фактора функционирования внешкольных учебных заведений спортивного направления / А. Н. Німич // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии : материалы XXX Международной заочной научно-практической конференции. – Новосибирск (Россия), 2013 г. – С. 48–53.

2. Німич А. Н. Развитие физического воспитания и спорта в советской системе образования в послевоенные годы / А. Н. Німич // Збірник наукових праць Європейської асоціації педагогів і психологів. – Прага (Республіка Чехія), 2014. – С. 27–31.

Статті та тези в матеріалах науково-практичних конференцій:

1. Німич Г. М. Позашкільні навчальні заклади: до проблеми виховання особистості / Г. М. Німич // Педагогічні науки: [зб. наук. пр.] за матеріалами VII

Міжнародної науково-практичної конференції та XXI Всеукраїнських педагогічних читань. – Вип. 1.47 (114). – Миколаїв, 2014. – С. 198–202.

2. Дембровська Г. М. Особливості діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл у 50-70-ті роки ХХ століття в Україні / Г. М. Дембровська // Освіта крізь призму мікроісторії: заклади освіти, особистості, навчальна література, листування : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 22 жовт. 2015 р. / Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України, Державна наук.-пед. б-ка України ім. В.О. Сухомлинського, Благодійний фонд сприяння розвитку освіти ім. Б.Грінченка ; редкол.: О.В. Сухомлинська, Л.Л. Хоружа, В.В. Прошкін. – К. : Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2015. – С. 77–85.

3. Дембровська Г. М. Підготовка викладачів позашкільних навчальних закладів спортивного профілю у класичних університетах другої половини ХХ ст. / Г. М. Дембровська // Ідея університету у європейського і національному вимірах: традиції, сьогодення перспективи : Збірник тез науково-практичної конференції. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 22–23.

4. Дембровська Г. М. Педагогічна підготовка майбутніх викладачів позашкільних навчальних закладів спортивного профілю в Україні (50-70-х рр. ХХ ст.) / Г. М. Дембровська // Збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Херсон «Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 25–26.

АНОТАЦІЯ

Дембровська Г.М. Розвиток позашкільних закладів спортивного профілю в Україні (50-70 рр. ХХ століття). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кропивницький, 2017.

У дисертаційному дослідженні здійснено цілісний аналіз проблеми фізичного виховання дітей та молоді в системі позашкільних закладів у 50 – 70 рр. ХХ століття. Висвітлено фундаментальні етапи розвитку фізичного виховання серед учнівської молоді у школах і позашкільних закладах як історико-педагогічна проблема. Показано генезу становлення фізичного виховання, розвиток фізичної культури та спорту через висвітлення діяльності навчальних закладів позашкільного профілю у контексті розвитку шкільництва в Україні в означених часових межах. Визначено основні напрями, зміст і форми спортивної роботи в загальній системі позашкільної освіти в Україні в 50 –70 рр. ХХ століття; виокремлено особливості освітньо-педагогічної діяльності з реалізації завдань фізичного виховання в позашкільних навчальних закладах загального і профільного типу; розкрито та проаналізовано стан та особливості організації навчально-виховного процесу в позашкільних закладах спортивного профілю досліджуваного періоду. Основні результати, положення та теоретичні висновки дослідження дозволяють стверджувати, що в 50–70 рр. ХХ століття система

роботи позашкільних закладів з фізичного виховання та підготовки юних спортсменів була чітко регламентована відповідно до державної ідеологічної складової, її зміст, форми, методи базувалися на політичній, економічній, соціокультурній складовій в країні в умовах розбудови соціалістичного суспільства. У роботі обґрунтовано перспективні шляхи використання історичного досвіду роботи позашкільних закладів спортивного профілю в умовах сьогодення через поглиблення наукового знання про підготовку майбутніх спортсменів у позашкільних закладах, визначення провідних чинників функціонування позашкільної освіти спортивного профілю, її значення у формуванні гармонійно розвиненої особистості у досліджуваний період.

Ключові слова: фізичне виховання, фізична культура і спорт, позашкільні заклади спортивного профілю, система, розвиток, історико-педагогічні дослідження.

АНОТАЦІЯ

Дембровская А.Н. Развитие внешкольных заведений спортивного профиля в Украине (50–70 гг. XX века). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики – Кировоградский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко. – Кропивницкий, 2017.

В диссертационном исследовании осуществлен целостный анализ проблемы физического воспитания детей и молодежи в системе внешкольных учреждений в 50–70 гг. XX века. Освещены фундаментальные этапы развития физического воспитания среди учащейся молодежи в школах и внешкольных заведениях как историко-педагогическая проблема. Показан генезис становления физического воспитания, развитие физической культуры и спорта через освещение деятельности учебных заведений внешкольного профиля в контексте развития школ в Украине в указанных временных рамках. Определены основные направления, содержание и формы спортивной работы в общей системе внешкольного образования в Украине в 50–70 гг. XX века; выделены особенности образовательно-педагогической деятельности по реализации задач физического воспитания во внешкольных учебных заведениях общего и профильного типа; раскрыто и проанализировано состояние и особенности организации учебно-воспитательного процесса во внешкольных учреждениях спортивного профиля исследуемого периода.

Основные результаты, положения и теоретические выводы исследования позволяют утверждать, что в 50–70 гг. XX века система работы внешкольных учреждений по физическому воспитанию и подготовке юных спортсменов была четко регламентирована в соответствии с государственной идеологической составляющей, ее содержание, формы, методы базировались на политической, экономической, социокультурной составляющей страны в условиях развития

социалистического общества. В работе обосновано перспективные пути использования исторического опыта работы внешкольных учреждений спортивного профиля в современных условиях через углубление научного знания о подготовке будущих спортсменов во внешкольных учреждениях, определение ведущих факторов функционирования внешкольного образования спортивного профиля, ее значения в формировании гармонично развитой личности в исследуемый период.

Ключевые слова: физическое воспитание, физическая культура и спорт, внешкольные заведения спортивного профиля, система, развитие, историко-педагогические исследования.

ANNOTATION

Dembrovska H.M. Development of out-of-school institutions in Ukraine (50–70 of the XX century). – Manuscript.

Thesis for a candidate's degree on speciality 13.00.01 – general pedagogics and history of pedagogics. – Kirovograd State Teacher Training University named after Volodymyr Vynnychenko.– Kirovograd, 2017.

In the thesis is given the integral analysis of the physical education of children and young people in the system of out-of-school facilities in the 50–70 of the XX century. The fundamental stages of physical education among pupils in schools and out-of-school facilities as historical and pedagogical problem are revising. The genesis of formation of physical training, development of physical culture and sport is shown through coverage of out-of-school institutions in the context of schooling in Ukraine at appointed time limits. The theoretical basis and practical significance for physical education and sports, including out-of-profile sports institutions in scientific exploration, both domestic and foreign scientists in the history of education are determined.

The main areas of content and form of sport in the general system of out-of-school education in Ukraine in the 50–70 of the XX century are defined; the features of educational and pedagogical activities for achieving the objectives of physical education in out-of-school educational institutions of general and profile type are singled; the status and characteristics of the educational process in out-of school institutions of sporting profile is revealed and analyzed in the study period.

It is established that out-of-school institutions of sporting profile in the study period had its own characteristics of the educational process, developed in the context of the overall state requirements for educational institutions; conducted after school, give children the possibility of self-selection according to their interests and inclinations to a particular sport; this work was carried out on the basis of indicative (normative, sports) programs; have a legal framework that included different aspects: the structure, jurisdiction, conditions for opening, funding, staffing and actually educational and educational work that was focused on sports schools training process.

Sports schools were instructional and teaching centers of education and educational work with students after school, an experimental laboratory of advanced pedagogical experience of the problems of mass sports work among pupils, coordinators of this work; school helped in the organization of pupil's free time; creating a network of satellite branches in districts, towns and villages, using the sports facilities of schools, buildings for housing and communal administrations and village clubs.

The main functions of out-of-school institutions of sporting profile were: education and educational, organizational and methodical, organizational and mass work.

The main results, position and theoretical research of the thesis help to suggest that in the 50–70 years of the XX century system of work in out-of-school facilities for physical education and training of young athletes was strictly regulated under state ideological component, its content, forms, methods based the political, economic, social and cultural component in the country in terms of building a socialist society.

The work proved promising ways to use historical experience of out-of-school institutions of sporting profile in today's conditions through the deepening of scientific knowledge about the training of future athletes in out-of-school institutions, revealing of leading factors determining the functioning of adult education of the sports profile, its importance in shaping of harmoniously developed personality in the study period.

The practical significance of the thesis is founded on the fact that the source base systemized in the research on the topic may be used during the study of courses: "History of Education", "History of national sport", "Out-of-school Institutions: Theory, History, Practice" and others. The materials, contents and conclusions may help educators, organizers of sports, parents, local authorities objectively, efficiently approach to solving modern problems of youth education, particularly physical. Also, these materials can be used at the conclusion of today's instructional manuals, textbooks, anthologies on the history of national education, history of the out-of-school institutions and their work in the present.

Key words: physical education, physical culture and sports, out-of-school institutions of sporting profile, system, development, historical and pedagogical researches.

СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ДО ДЕРЖАВНОГО
РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ, ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.

Підп. до друку 26.04.2017 р. Формат 60×90/16. Папір офсет.
Друк різнограф. Ум. др. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № 8514.

РЕДАКЦІЙНО–ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
Кіровоградського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
25006, Кіровоград, вул. Шевченка, 1.
Тел.: (0522) 24–59–84.
Факс.: (0522) 24–85–44.
E–Mail: mails@kspu.kr.ua

